

ederent Jerosolyma baptizatus est, & in Christum credidit; sed cum Astrologiae judiciaria nimis deditus esset & ob id a sanctis Patribus increparus, noluit desistere, sed potius contumeliosis verbis in eos inforrexit, & ad Judaeos se contulit, & inde circumciditur, & anno Adriani Imperii 15. a nativitate Christi 137. Bibliam ex Hebraeo in Graecum convertit, sed quia jam tunc a Christo erat Apostata, non satis bona fide, sed malo animo, ac multa depravitate eam convertit.

Symmachus.

- 471. Tertia editio facta est a Symmacho natione Samaritano, & de numero sapientum Samaritae, qui cum ambitum apud suos principatum obtinere non posset, indignatus ad Judaeos transit, ut notat D. Epiphanius lib. de Ponderibus, atque inter eos Profelytus factus, iterum secunda circumfione circumcisus, sed cum tunc apud Judaeos ingloriosus viveret, Christianis se adjunxit. Tandem Ebionitarum haeresim amplexus est, & tunc severi Imperatoris anno a nativitate Christi 203. sacros Codices, ut Samaritanos subverteret, ex Hebraeo venit in Graecum, & ut Judaeis placeret, ea quae ad Christum pertinebant subdola interpretatione celavit, ut testatur D. Hieronymus Praefat. in Job. Idemque affirmat de Aquilae, & Theodotionis translationibus. Sciendum tamen est Aquilam: & Symmachum duas ex Hebraeo fecisse translationes, unum quemqu suam ut patet ex dictis, & notat D. Hieronymus. in cap. 5. 8. 16. 20. & 40. Ezechielis, & ad cap. 2. Jeremiae, & aliis locis.

Theodotion.

- 473. Quarta editio fuit Theodotionis, ex Epheso, qui est ex haeretico Marcionista ad Judaeos transit, Judaeorumque Profelytus factus sit, majori tamen fide, ac veritate, D. Epiphanius teste lib. de Ponderibus, & mensur. quam ceteri ejus similes, sacros Codices est interpretatus; & ideo D. Hieronymus. Praefat. in Daniel, ait ejus translationem in eundem Prophetam ab Ecclesia olim potius usitatum: quam eam, quae Septuaginta dicebatur; & Praefat. in Psalteri. ait: Theodotio simplicitate sermonis, a Septuaginta Interpretibus non discordat; fuit autem haec translatio facta ab eo sub Commodi Imperatore: anno a Christo nato 283.
- 474. Inter has tres versiones notandum est hanc esse inter illas differentiam, quod Aquila verbum a verbo expressest, Symmachus sensum e sensu, Theodotion media quadam via inter utrumque incedit, partim sensum, partim verba sequitur, ut notat D. Hieronymus. Epistol. 125. ad Damasum. & Praefat. in quatuor Evangel. ait: Inter novos, & veteres medius incedit Theodotion.
- 475. Dices versionem Symmachi debere esse quartam, Theodotionis tertiam, siquidem iste vertit tempore Commodi, & Symmachus Severi, qui post Commodum imperavit, ut patet ex proximè praenotatis temporibus. Responderetur; quod licet versio Theodotionis prior sit confecta, tamen Symmachus

prùs in lucem dedit suam, ac proinde, cum haec versio Symmachi, prius evulgata sit ut pater ex Praefatione Latina Romana Septuaginta, & ideo ipsa prius in numero ponitur. Vel dic quoddam Auctores sequuntur ordinem versionum, quem Origenes constituit in suis hexaplis, non attenda temporis ratione, & ideo versio Symmachi prius est posita, quam Theodotionis, non attenda temporum ratione.

Hierichuntina.

Quinta editio dicitur hierichuntina, quia hierichunte in dolis quibusdam inventa dicitur anno septimo Antonini Caracallae Imperatoris anno Christi 219. ut est apud D. Epiphanius de ponderibus, & mensuris, D. Athanasius lib. Advers. Judaeos. Pithis inventum fuisse vult, sed hierichunte confectam.

Nicopolitana.

Sexta editio ex Hebraeo in Graecum dicitur Nicopolitana sub Alexandro Mamea in dolis inventa est Nicopoli anno 230. cum autem Nicopolis sit duplex hic de ea intelligitur, quae ad Actium mare est; Tamea utriusque versionis tam quintae, quam sextae incerti sunt Auctores, ut testatur D. Augustinus. lib. 18. de Civitate, cap. 43. Dixi sine nomine interpretis dictas, quia eorum auctoritas non apparet, D. vero Hieron. in fin. lib. 2. Apologiae, Judaeos vocat Auctores.

Ex eo quod haec editiones hierichuntina, & Nicopolitana inventae fuerunt in dolis, forte colligere possumus, quod antiquus fuerit usus servandi libros in dolis, quod non solum confirmat id quod vulgò dicitur de armario senticano, vulgo Archivio, sed etiam ex cap. 31. Isaiæ, num. 14. & Jeremiae 32. n. 14. Ubi libri in vase fictili poni jubentur, ut ibi, permanere possint diebus multis.

Origeniana.

Septima editio Graeca fuit Origenis, & inde dicitur Origeniana, non quia de novo scripturam in Graecum transtulerit, sed quia versionem Septuaginta ita correxit, & emendavit (quibusdam additis, quae in Septuaginta non erant, & inveniebantur in Hebraeo, aliis etiam e contra notatis, quae licet in Septuaginta essent, in Hebraeo non reperiebantur) ut tanquam nova editio haberetur, & prodiret circa annum 223. plus minusve. Ut autem lector facile deprehenderet, quae in illa versione, vel superfluerunt, vel de novo addita essent, apposuit notas, quas appellavit Obelos, & Asteriscos Obelus erat veluti lancea, vel jacens virga pyramidalis, & denotabat talem sententiam non esse in Hebraeo. Ubi autem erat Asteriscus, id est radians stella, denotabatur, id esse in versione Septuaginta, cum tamen esset in Hebraeo, & additum fuisset ex versione Theodotionis, de quo agit D. Hieron. Epistol. 129. & 104. Baronius ad annum 231. n. 5. Defendit Origenem a calumnia Galesinii, qui dixit Origenem non tam correxisse, quam corrupisse Septuaginta interpretum translationem.

Luciana

Luciana.

- 480. Octava translatio in Graecum est S. Luciani Martyris, & Presbyteri Antiocheni, qui in persecutione Diocletiani ad annum 285. gloriosè passus est; is enim cum videret multas editiones in Graecum jam prodidisse, in quibus multa vitia deprehenderat, novam ex Hebraeo originali translationem fecit; & quia eam ob tyrannorum persecutionem evulgare in publicum non poterat, illam manu propria conscriptam in pariete cujusdam turris caelae illi Nicomediae absconditam reliquit. In quo loco tempore Constantini Magni ad annum 310. repertam esse refert D. Athanasius in Synopsi. Cum autem haec translatio maxime cohaeret cum editione Septuaginta à quibusdam appellata fuit Septuaginta, ab aliis vero Luciana; apud Graecos fuit communis, & tanquam vulgata appellata, de quo agit D. Hieron. epistol. 135. ad Sanniam, & latius Rua controvers. 2. post. dub. 4.

Hesichina.

- 481. Nona editio est Hesichii Episcopi Aegyptii, ut multi astruunt, tempore autem Diocletiani martyrio coronatus est; alii tamen hanc versionem Hesichio Jerosolymitano Presbytero tribuunt; alii Hesichium Monachum volunt Auctorem, & in Palaestina multorum Monachorum Patrem, in lingua Graeca versatissimum, & peritissimum in sacrarum literarum intelligentia. Hic ut Auctor est Syxtus Senensis lib. 4. Biblioth. novam translationem totius Scripturae confecit, partim à se de Septuaginta Interpretibus emendatam in veteri Testamento, partim etiam ex proprio studio, ac industria in Testamento novo ad antiquam fidem & sinceritatem restitutam. De Luciani, & Hesichii translationibus loquens D. Hieron. jam supra datus epistol. 107. ad Chromanium, quae est praefat. ad libros Paralip. ait: Alexandria, & Aegyptus in Septuaginta suis Hesichium laudat Auctorem: Constantinopolim usque ad Antiochiam, Luciani Martyris exempla probat. Claruit hic Hesichius anno 360.
- 482. Maximè tamen notandum, quod in praesenti ex translationibus supradictis, excepta ea, quae est ex Septuaginta Interpretum, nunc solum extant fragmenta quaedam, quae in Bibliis Graecis jussu Sixti V. juxta versionem Septuaginta editis anno 1587. post singula capita reperuntur, & saepe in veterum Patrum scriptis laudantur.

QUESTIO IV.

Quae fides, & auctoritas supradictis translationibus, ac editionibus adhibenda sit?

SUMMARIUM.

483. Tribus prioribus translationibus ad fidei mysteria nulla est fides danda, in aliis possunt inseruire, & num. 484. 485. Sylveira Opuscula.

De primis tribus.

Quantum ad versiones Aquilae, Theodotionis, & Symmachi, quae in illis reperuntur, prout spectant ad Christum Dominum, ac fidei mysteria, nulla fides est eis danda, quia ut advertit D. Hieron. Praefatione in Job. Interpretari sunt odio in Christianam Religionem, multa in suis translationibus corruerunt, ac perversa, & dolosa iniquitate celarunt.

In aliis vero inveniunt Origenes, & D. Hieronymus. Nam hic Sanctus Doctor in Ezechiel. 5. 8. 16. 20. de illis, saepe usus est in suis exemplaribus, & Ecclesiae consecravit; ille vero, Origenes, nempe, fatetur, quod ex illis verum sensum Scripturae, ac Prophetarum deprehendit in multis; & semper citati Patres dicunt, quod editio Theodotionis aliis est praefenda, ex qua multa in Septuaginta interpretibus emendata sunt, ubi mutila erant; valde tamen utiles sunt hujusmodi versiones à tempore tam antiquissimo ad cognoscendum verum sensum Scripturae ex ipso Textu Hebraeo, quem Judaei, ac Haeretici multis malignis pervertitibus corrumpere intendunt.

De Hierichuntina, & Nicopolitana.

Has duas editiones, de quibus superiori quaestione egi, Catholicos Auctores inde habuisse ostenditur, quia eas vidimus à Sanctis Patribus recipi, & approbari ut bonas, ac veras, ut testatur D. Hieron. datus supra num. 581. & inde à nobis retinendae, ac habendae sunt, tanquam suam auctoritatem habentes, cum illam habeant apud sanctos Patres.

De editione septima, octava, & nona.

De quibus superiori quaestione dictum est, sunt Origenis, Luciani, & Hesichii, ut ibi jam diximus, non sunt tam dicenda versiones, quam emendationes translationum Septuaginta Interpretum; omnes tamen esse ab Ecclesia receptas, patet ex Divo Hieronymo Epistol. 107. num. 88. ubi aperte ait, Alexandria, & Aegyptus Hesichii emendationem; Constantinopolim usque ad Antiochiam, Luciani Martyris exempla probasse, & medias inter has Provincias Codices ab Origene emendatos legisse, ac approbatos haberi.

QUESTIO V.

De Samaritana Lectione.

SUMMARIUM.

468. Samaritani unde dicti, eorum character antiquus, & distinctus ab eo, quo Judaei utebantur, & num. 489.

G 489 Cha

489 Character diversus, & magnum distidium, inter characteres Judaeos & Samaritanos.

490 Auctor hujus translationis Joannes Morinus.

488. Josephus.

Samaritani à Samaria Regni Metropoli dicti sunt, ut testatur Josephus lib. 9. Antiquit. cap. 1. In qua novas colonias introduxit Salmanazar Rex; character verò Samaritanus, idem est cum antiquo Hebræo, quo primò à Moyle lex tradita est, & decalogus scriptus est, qui character apud Judæos erat in usu, donec post reditum à captivitate Babylonica, Esdras qui legem, & Prophetas, cum viris magnæ Synagogæ pristino nitore restituit, character Assyriaco, qui tunc Judæis exulibus magis notus erat sacra volumina inscripsit, veterem characterem Samaritanis relinquens.

489.

Proindeque character Judæorum, ac Samaritanorum pro tunc erat valde diversus, & hæc est satis communis omnium sententia Divi Hieronymi, Theodoretii, Villalpandi apud Morinum; inter Samaritanos, ac Judæos magnum erat odium, & distidium: nam Samaritani solum Pentateuchum, id est, quinque libros Moysis recipiebant, non vero libros historicos, & Propheticos. De eis sic scribit Josephus lib. 9. & lib. 12. cap. 2. Divus Epiphanius hæres. 9. Samaritanos, licet cum primùm legem receperunt, etiam idola, & cultus idololatriæ retinuerint, postea tamen, cum templum habuerunt, in monte Garizim, Deum verum diligenter coluisse, & hoc unum studuisse, ut idolorum repudiata superstitione, verum Deum agnoscerent.

Auctor hujus versionis.

490. D. Hieron.

Exemplaria Samaritana Pentateuchi, ab Divi Hieronymi tempore Christianis ferè ignota, ac in tenebris quasi sepulta jacuerunt; multa tamen diligentia in hac nostra ætate, Sapientissimus, ac Doctissimus Vir Joannes Morinus, Congregationis Oratorii Jesu, cui multum ob labores in multis libris eruditissimis edendis insumptos, & etiam maximè ob Samaritanum Pentateuchum in Latinum versum, omnes Docti multum debent. Quatuor exemplaria habuit, quibus usus est in editione Parisiensi, unum quidem integrum, reliqua verò manca, & trunca, de quibus, ut de duobus Codicibus versionis Samaritanæ ipse in Præfatione ad Biblia, & in exercitatione in Pentateuchum Samaritanum, & in Præfatione ad Biblia Græcæ editionis Parisiensis.

Joan. Morinus.

QUESTIO VI.

De versione Chaldaica, quæ dicitur Thargum, ac de ejus origine.

SUMMARIUM.

491 Quia Judæi ducti sunt in varias nationes inde varie sunt Biblia translationes.

492 Varii sunt Auctores translationis in Chaldaicam.

493 Cur Paraphrasis Chaldaica dicitur Thargum, & quid sit versio, quid Paraphrasis.

494 Paraphrasis Chaldaica, est aliquando utilis, cautè legenda.

EX originali Hebræo tanquam ex fonte ad diversos rivos, variae translationes emanarunt, ut Chaldaica, ac Syriaca, cujus rei causa fuit, ut notat Martinus Cantapret. Doctor Salmantic. lib. 1. Hypotyposon, cap. 4. Duæ fuerunt dispersiones Judæorum præcipuæ: una apud Chaldæos, altera apud Græcos, in quibus ipsi Israëlita cum assueverunt linguis populorum, apud quos habitabant, inde apud eos paulatim Hebræica lingua in oblivionem abiit; cum igitur non intelligerent, quæ in Synagogis legebantur, & inde nulla audientium fiebat edificatio; ergo ad utilitatem eorum provisum fuit, ut Biblia sacra in illis linguis veteretur, quæ in usu erat apud Judæos, qui dispersi fuerant, scilicet ut in Chaldaicam, & Syriacum sermonem: Nunc de versione Chaldaica agimus, quæ habetur in Biblia, Regia, Parisiensi, in qua fuerunt translati omnes libri, qui erant in Canone Hebræorum, exceptis libris Paralip. Esdræ, & Danielis.

491.

Martin.

492.

Origo autem fuit Targumim, seu Paraphrases Chaldæicorum, quarum prima facta est à Rabbi Onkelos, quem multi dicunt, esse Aquilam, de quo dixi superiori questione num. 571. Hic solum translulit Pentateuchum, cujus Paraphrasis ad Textum Hebræicom maximè accidit. Secundò Rabbi Jonathan, translulit libros, quos Prophetales appellant, id est Josuè, Judicum, Samuelis, Regum, Isaia, Jeremiæ, & duodecim Prophetarum, minores, & hunc Rabbinum Jonathan multi existimant fuisse Theodotionem, & de hoc scribit Galatinus lib. de articulo Chab. verb. & lib. 1. cap. 3. quod oracula, & vaticinia quæcumque de Messia dubia, & obscura videbantur, in certissima, ac clarissima in Christo adimpleta, reddidit, adeo ut ejus editio, non tam interpretatio quam Glossa esse videatur. Circa autem translationes aliorum librorum in Chaldæum, scilicet Esther, Job, Psalm. Ruth, Salomonis, Threnorum, Auctor certò non cognoscitur ex Hebræorum historiis, ut testatur Joannes de Lahay Prolog. in Bibliam Maxim. sect. 17. cap. 2. §. Inde; à multis tamen creditur fuisse Josephum cæcæm, ut tenet Lucas Burg. in tractatu de Paraphrasi Chaldaica.

Galatinus.

Lahay.

Luc. Burg.

493.

Meritò tamen quæres, cur versio Chaldaica Thargum Thargem dicatur. Pro quo advertit, quod Thargum in illo idiomate idem valet, ac interpretatio, ac Paraphrasis, ut constat, ex proprio libro, qui has voces explicat, & ideo hæc dicatur Thargum, seu potius Paraphrasis, quam versio; & in hoc distinguuntur, quia versio verba auctoris, in aliam linguam transfert: Paraphrasi verò, sive in eadem lingua; sive in alia aliqua tamen verba addit, detrahit, ac mutat

ex autographo, ut clarior, & manifestior reddatur sensus, & id fortè, quod in proprio Auctoris originali videbatur obscurum, fiat planum, & magis facile ad intelligendum.

494. Luc. Burg.

Ex his meritò Luc. Burgens. in epist. ad Candidum Lectorem, meritò arguit, & improbat quemdam Doctorem, qui Chaldaicæ Paraphrasi detrahit, eamque inutilem dicit, cum sit valde utilissima, & proficua, ut ea, quæ sive Græcè sive Latine, obscura, & difficilia apparent ex ipso Hebræo fonte, magis explicentur, ac intelligibilia reddantur: & libros Danielis, Judith non ex Hebræo, sed ex originali Chaldaico translulit D. Hieronymus.

D. Hieron. 495.

Quamvis hæc ita sint; tamen Paraphrasi Chaldaicæ non ubique eadem fides danda est. In Pentateucho prior, ac sincerior est, non sic verò in aliis libris ipsius Scripturæ: nam multis erroribus, nugis, & fabulis Thalmudis referta est, maximè in Psalmis, Cantico Canticorum, Job, Threnis, Isaia cap. 53, & ideo in Biblia Complutensi, ac Fortunati Fanensis, ut notatur in eorum præfatione, in quibus solum ponitur in Pentateucho; & ideo præ oculis habenda est cautio posita in expurgatorio Hispanico, ubi inter alia dicitur: Ex Paraphrasi Chaldaica, neque firmum argumentum deduci, neque magnificandum, sed cautè, & cum judicio ubique legi oportere. Idem habet expurgatorium Lusitanum; & ideo ut testatur Fr. Anton. à Matre Dei Præf. 2. dub. 11. n. 96. §. videantur, Viri docti conquesti sunt, quod Arias Montanus, ac aliqui Doctores Lovanienses hanc versionem possident in Biblia Regia.

Bibl. Compl.

Expurgati.

Fr. Anton.

QUESTIO VII.

De editione Syriaca, ac Arabica.

SUMMARIUM.

- 496 Syriaca lingua mixta ex Hebræica, & Chaldaica.
497 Versus Testamentum Syriaca lingua in multa veneratione.
498 Quis Auctor hujus translationis.
499 Lingua Arabica multum communis.
500 Auctores hujus translationis, & n. 501.
502 Alia translatio in Lauretana Bibliotheca.

Syriaca.

496.

Lingua Syriaca veluti quædam proles est linguæ Hebræicæ, ac Chaldaicæ: Hebræi siquidem usque ad captivitatem Babylonicam, Hebræicè solum nempe lingua sua nativa utebantur; cum autem abducti essent in Babyloniam, materna lingua cœperunt oblivisci, & aliena, nempe Chaldaica uti, & quia expedire eam pronuntiare non valebant, & semper ex Hebræo aliquid permiscebant, factum est, ut quædam lingua tertia nasceretur composita ex Chaldaica, & Hebræica; & hæc est quam deinceps Hebræi pro materna, ac communi habuerunt, quæ quidem Syriaca dicta est, ubi maximè inceperat, ac ejus usus vigebat.

Sylveira Opuscula.

Et primò inquirimus, utrum Testamentum vetus Syriacè scriptum sit? Negat Cardinalis Bellarm. lib. 2. de verbo Dei, cap. 4. Bellarm. ubi aperte affirmat nullum librum veteris Testamenti scriptum fuisse tali idiomate, nisi fortasè liber primus Machabæorum, vel Ecclesiasticus. Serarius è contra cap. 15. Prolog. 1. Serarius. ait, verus Testamentum Syriaca lingua sua in veneratione apud Orientales haberi, & publicè in omnibus eorum Ecclesiis antiquissimis constitutis in Syria, Mesopotamia, Chaldaea, Aegypto, & denique in universis Orientis partibus dispersis, ac disseminatis lectum hæcenus, & legi ex aliorum auctoritate testatur citatus Auctor.

Auctor Translationis.

Moyse Barcephala Syrus, lib. de Parad. partè prima, sciendum est, ait, verus Testamentum pluribus translationibus ex Hebræa lingua in Græcam esse transpositum, Syriacè verò reditum esse, una quidem interpretatione ex ipso Hebræo, altera verò ex Græco. Absque dubio tenendum est, teste Doctissimo Guidone Fabricio Sapientissimo in linguis Orientalibus, Syriacam translationem in utroque Testamentum, integram reperiri, sed nondum suis temporibus data erat in lucem; nostra verò hac ætate, eam impressam Romæ habemus, & Parisiis simul cum Arabica, in Bibliis clarissimi Domini Lahay, Hanc Lahay. cum Arabica translulit præclarus vir insignis Theologiæ Doctor, nec non Regius linguarum Orientalium Professor Dominus Gabriel Sinoita in Latinum idioma.

498. Barceph.

Guidon.

De Arabica Translatione.

Lingua Arabica valde perantiqua, & in usu est apud plures nationes, tamen quoad nostrum institutum translationes Arabica, quæ ut Biblia Parisiensis habentur partim à Judæis, partim à Christianis factæ sunt, ut ibidem in Præfatione notatur.

499.

R. Saadias, qui ob suam multam eruditionem Gaon appellabatur, tam Pentateuchum, quam reliquos veteris Testamenti libros in Arabicum per Imperium Sarracenicum translulit; tamen solum translatio in Pentateuchum usque in præfati, in lucem est data. Lahay in sua Biblia Parisiensis videtur denotare in præfatione versionem Arabicam in Pentateuchum esse suam, cum tamen ex collatione facta, manifestum appareat, illam versionem, quam dicit suam esse ferè eandem cum illa, quæ data est à R. Saadias, paucis mutatis.

500. Saadias.

Lahay.

Reliqui verò veteris Testamenti libri à Christianis versi sunt, ut & etiam novum Testamentum, ut suo loco dicam; & licet hæc translatio Arabica satis antiquo tempore, & cum magna elegantia facta, ut asseritur in Biblia Parisiensis, tamen à quibus Auctoribus, & quo tempore facta sit, ibi non exprimitur, nec declaratur, sed aliorum indagini reliquerunt Sapientissimi compositores prædictæ Bibliæ Parisiensis.

501.

Parisienf.

Etiam refertur, quod datur alia Pentateuchi Translatio Arabica in Bibliotheca Lauretana

502.

G. ab